

Kriminální historie a recidiva pachatelů závažných trestných činů

Informace o výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci

*PhDr. Šárka Blatníková, Mgr. Martina Pešková, Mgr. Hana Přesličková, JUDr. Petr Zeman,
Ph.D.*

Původ úkolu

Násilné trestné činy, zejména ty se závažnými následky na zdraví či životě oběti, přitahují pozornost veřejnosti a médií a zároveň výrazně přispívají k pocitu ohrožení ve společnosti. Proto jsou předmětem zvýšeného zájmu odborníků v oblasti trestní justice (orgánů prosazování práva, akademiků, výzkumníků) i tvůrců trestní politiky, a to přesto, že ve většině zemí není jejich podíl na celkovém počtu registrovaných trestných činů nijak velký. Zásadním faktorem úspěšnosti prevence této trestné činnosti je poznání, jací pachatelé se jí typicky dopouštějí. Takové poznání pak napomáhá formulovat účinná opatření v oblasti zacházení s nebezpečnými násilníky či situační prevence, ale i odhalovat dosud neznámé pachatele závažné násilné trestné činnosti. Výzkum opakovaně potvrzuje, že významnou součástí poznatkové základny o pachatelích trestné činnosti, zejména pro účely posuzování (predikce) možností jejich budoucí kriminální recidivy, jsou informace o jejich kriminální historii.

Z rešerše domácí odborné literatury vyplývá, že poznatková základna k problematice kriminální historie v ČR obecně, a ve vztahu k pachatelům závažné násilné trestné činnosti zvláště, dosud neodpovídá významu, jaký má tento koncept pro predikci a následné omezování kriminální recidivy či pro formulaci účinných přístupů k delikventům. Zatím existují dílčí studie, které mapují pachatele vybraných konkrétních deliktů nebo jsou úzce lokálního charakteru (zaměřené na určitý okres, na odsouzené pachatele v rámci určité věznice). Plošný kriminologický výzkum, zkoumající cíleně kriminální historii pachatelů závažné násilné kriminality v celé ČR na podkladě oficiálních údajů o odsouzených osobách, nebyl dosud realizován. Z uvedených důvodů se IKSP rozhodl realizovat vlastní tříletý výzkum kriminální

kariéry nebezpečných pachatelů závažné trestné činnosti a možností predikce jejich kriminální recidivy, s dobou řešení 2016-2019¹.

Předmět, cíl, metodologie a design výzkumu

Předmětem výzkumu byli odsouzení pachatelé závažných násilných trestných činů, jejich kriminální historie ve smyslu historie pravomocných odsouzení, a jejich případná recidiva (obecná, druhová, speciální).

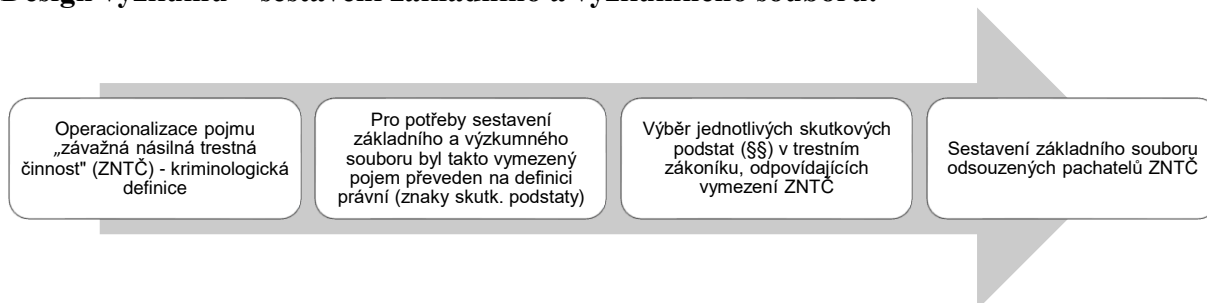
Hlavním cílem bylo získat nové kriminologické poznatky o kriminální historii odsouzených pachatelů závažných násilných trestných činů v ČR na základě oficiálních záznamů o pravomocných odsouzeních. Vedlejším cílem výzkumu bylo posoudit možnosti predikce recidivy s využitím údajů o kriminální historii (pravomocných odsouzeních) pachatele, a to zejména prostřednictvím ověření predikčního screeningového instrumentu, vyvinutého v IKSP v předchozích letech, na základě sebraných empirických dat u dostatečně velkého souboru osob.

Při řešení výzkumného úkolu byly použity **standardní metody a techniky kriminologického výzkumu**. Jednalo se zejména o: analýzu statistických údajů z evidencí orgánů činných v trestním řízení; analýzu české právní úpravy; analýzu odborné domácí i zahraniční literatury; analýzu anonymizovaných sestav z databáze Rejstříku trestů, statistických listů trestních z justiční databáze CSLAV a vybraného souboru trestních spisů či jejich částí; Statistické metody a techniky (zpracování sebraných dat a zjištění vzájemných vazeb a souvislosti jednotlivých sledovaných proměnných). Při výzkumu byly využity **původní výzkumné nástroje** vyvinuté v IKSP v rámci dřívějších výzkumů, konkrétně adaptovaný záznamový arch KRIMINÁLNÍ HISTORIE, použitý pro sběr dat o kriminální kariéře, a pracovní verze predikčního instrumentu, vytvořená pro účely predikce kriminální recidivy. V průběhu řešení výzkumného úkolu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy, včetně předpisů na ochranu osobních údajů, a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce. Pro potřeby analýz byla veškerá vstupní data anonymizována (byly

¹ Výzkum IKSP: „Kriminální historie a recidiva pachatelů závažných deliktů (recidiva nebezpečných pachatelů závažných násilných trestných činů)“

vytvořeny anonymní kódy), takže z nich nelze identifikovat konkrétní osoby, jichž se výzkum týkal.

Design výzkumu – sestavení základního a výzkumného souboru:

Definice závažné násilné trestné činnosti

Pojem „*závažná násilná trestná činnost*“ není termínem právním, není definován v oficiální klasifikaci kriminality pro statistické účely, ani není vysvětlen v žádném strategickém, koncepčním či analytickém dokumentu, týkajícím se trestné činnosti. V odborné literatuře se s pojmem násilné, případně závažné násilné trestné činnosti můžeme setkat poměrně často, a to v různých významech. Pro účely našeho výzkumu jsme vycházeli z jednoduché obecné *kriminologické definice, podle níž závažnou násilnou kriminalitu představují závažné případy útoku na život nebo fyzické zdraví oběti*. V tomto pojetí zahrnuje závažný násilný delikt dvě nezbytné komponenty: 1) útok na život nebo fyzické zdraví oběti (realizovaný útok či jen zamýšlený) a 2) vyšší míru závažnosti (z hlediska provedení činu či následků pro oběť). Implicitní komponentou uvedené kriminologické definice je absence souhlasu oběti s útokem na její tělesnou integritu.

Empirická část výzkumu spočívala v analýze údajů o pachatelích závažné násilné kriminality, pocházejících z rejstříku trestů a trestních spisů, tedy ze zdrojů dat, které pracují s trestnými činy ve smyslu trestního práva. Pro potřeby sestavení výzkumného souboru proto bylo třeba výše uvedenou kriminologickou definici převést na definici právní, jež by podle znění skutkových podstat umožnila identifikovat závažné násilné trestné činy v katalogu trestných činů, obsaženém ve zvláštní části českého trestního zákoníku. *Právní definice* závažné násilné kriminality byla pro účely výzkumu formulována následovně: *Soubor trestných činů, při kterých pachatel úmyslně vede útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, ať již s použitím násilí nebo jinak, přičemž takový útok dosahuje vyšší míry závažnosti z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku.*

Uvedená právní definice zahrnuje čtyři znaky (charakteristiky) závažného násilného trestného činu: (a) trestnost činu; (b) útok proti životu nebo zdraví živé bytosti; (c) úmysl pachatele takový útok vést; (d) vyšší míra závažnosti útoku z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku (čin byl spáchán *se zbraní*, nebo byl spáchán *(zvláště) surovým nebo trýznivým způsobem*, nebo jím byla způsobena *těžká újma na zdraví nebo smrt*). Na základě výše popsaných kritérií byly identifikovány trestné činy, obsažené ve zvláštní části trestního zákoníku, které splňují právní definici závažné násilné trestné činnosti (viz Příloha; podle právní úpravy ve znění účinném k 30. 11. 2016).

Informace o základním a výzkumném souboru

Výzkum byl zaměřen na populaci osob, odsouzených v ČR za závažnou násilnou trestnou činnost (tj. zkoumaná populace). **Základní soubor tvořily osoby, odsouzené v ČR za ZNTČ v období 1. ledna 2013 až 31. prosince 2015** (dle data vydání meritorního rozhodnutí). V justiční databázi CSLAV bylo dohledáno celkem 2462 takových osob. Z praktických důvodů (dostupnost a spolehlivost údajů o kriminální historii) byl výzkum omezen na občany ČR a SR. K osobám ze základního souboru byly vyžádány trestní spisy, resp. jejich relevantní části (meritorní rozhodnutí, obžaloby, znalecké posudky), a údaje o kriminální historii ve smyslu pravomocných odsouzení za trestnou činnost. Uvedené informace se podařilo získat k celkem 1789 osobám. Výzkumný soubor byl následně doplněn z databáze, která vznikla v rámci dřívějšího výzkumu násilné sexuální kriminality, a to o 431 pachatelů, kteří byli ve sledovaném období odsouzeni za trestný čin znásilnění, odpovídající svým provedením zvolené definici ZNTČ. Celkem tedy **výzkumný soubor čítal 2200 pachatelů závažné násilné trestné činnosti**.

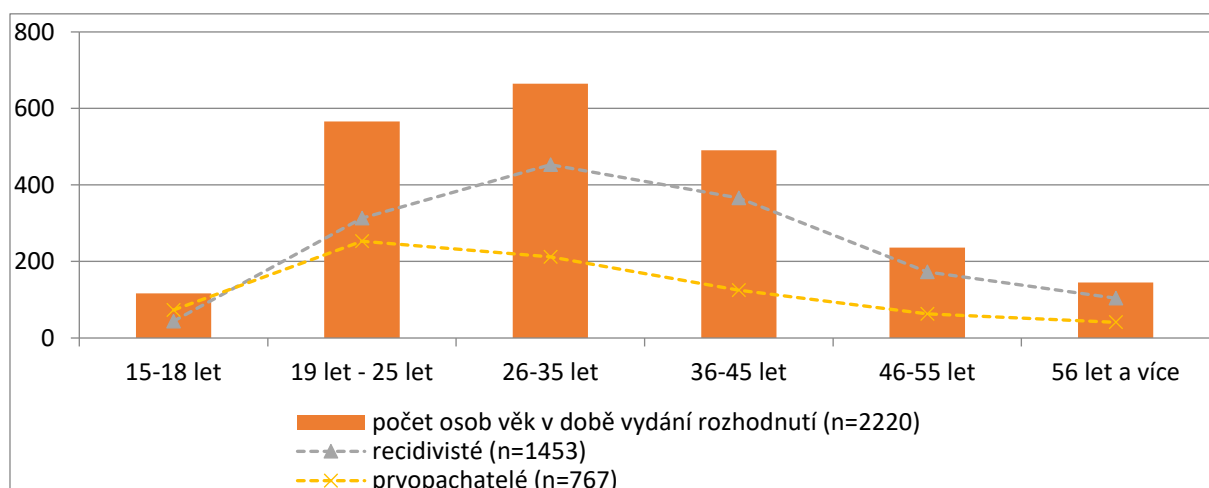
Vybrané výsledky:

Ze sledovaných trestných činů, které byly v našem výzkumu vymezeny jako „závažné násilné trestné činy“ byly nejvíce zastoupeny trestné činy *závažného ublížení na zdraví* (58 %), tzn. trestné činy: těžké ublížení na zdraví, ublížení na zdraví a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, viz příloha). Delikty *závažného sexuálního násilí*, tak i případy *zabití či vraždy* tvořily vždy přibližně pětinu souboru všech trestných činů závažné násilné trestné činnosti. Případy závažného násilí kvalifikovaného jako *závažné týrání lidí* (1 %) či *závažné týrání zvířat*

(3 %) pak obsáhly jen malou část případů v našem souboru. Zbylé trestné činy námi kvalifikované jako odpovídající definici závažné násilné trestné činnosti – tzn. Teroristický útok, Teror, Nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy a Neoprávněné odebrání tkání a orgánů – nebyly v našem souboru 2200 osob zastoupeny.

Většinu pachatelů odsouzených za závažnou násilnou trestnou činnost tvořili muži (90,6 %), v rámci jednotlivých kategorií závažné násilné trestné činnosti bylo ale možno sledovat i určitá „genderová specifika“.

Průměrný věk pachatelů závažné násilné trestné činnosti v době vydání rozhodnutí byl 33,8 let (u prvopachatelů byl průměrný věk 30,6 let); věkovou strukturu pachatelů v době vydání rozhodnutí o odsouzení za námi sledovanou závažnou trestnou činnost ilustruje graf níže.

Pro dvě třetiny (65,5 %) pachatelů z našeho souboru šlo o opakované odsouzení (minimálně jeden předchozí záznam odsouzení); a u téměř poloviny (48,9 %) osob z celého souboru bylo odsouzení za závažnou násilnou trestnou činnost již multirecidivou (tři a více odsouzení).

Kompletní přehled výsledků včetně implikací a doporučení pro praxi přinese monografie z výzkumu, která bude vydána v ediční řadě STUDIE IKSP počátkem roku 2020.

V Praze dne 24. 10. 2019

PhDr. Šárka Blatníková
(sblatnikova@iksp.justice.cz)

PŘÍLOHA

Tabulka 1: Trestné činy naplňující pracovní definici závažné násilné kriminality (ustanovení trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.)

	Název trestného činu / kategorie ZNTČ	Právní kvalifikace dle tr. zákoníku
VRAŽDA A ZABITÍ	Vražda	§ 140
	Zabití	§ 141
	Vražda novorozeného dítěte matkou	§ 142
ZÁVAŽNÉ UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ	Těžké ublížení na zdraví	§ 145
	Ublížení na zdraví	§ 146 odst. 1, 3 § 146 odst. 1, 4
	Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky	§ 146a odst. 1, 2 § 146a odst. 1, 5 § 146a odst. 3 § 146a odst. 3, 4 § 146a odst. 3, 5
ZÁVAŽNÉ TÝRÁNÍ (LIDÍ A ZVÍŘAT)	Týrání svěřené osoby	§ 198 odst. 1, 2 písm. a) § 198 odst. 1, 3 písm. b)
	Týrání osoby žijící ve společném obydlí	§ 199 odst. 1, 2 písm. a) § 199 odst. 1, 3 písm. b)
	Týrání zvířat	§ 302
	Teroristický útok	§ 311 odst. 1 písm. a) § 311 odst. 1 písm. b), odst. 3 písm. b)
	Teror	§ 312 odst. 1
	Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy	§ 159
	Neoprávněné odebrání tkání a orgánů	§ 164